

Упровадження відповідних заходів щодо вирішення завдань розвитку фондового ринку України дозволить розширити інфраструктуру фондового ринку та створити сприятливі умови для розміщення фінансових ресурсів, стимулювати інвестиційну активність у країні тощо.

Через фондовий ринок держава може сприяти фінансуванню сфер високої соціальної значущості, таких як житлове будівництво, освіта, охорона здоров'я. Окрім цього, присутність держави на фондовому ринку сприяє фінансуванню тих галузей промисловості, які через низку обставин стали низькорентабельними і нецікавими для приватного бізнесу, але залишаються соціально значущими. Державне стимулювання інвестицій важливе в інфраструктурних проектах національного масштабу, одноразові витрати і терміни окупності яких дуже великі для бізнесу.

Досягнення мети перетворення фондового ринку в механізм інвестиційного обслуговування економіки можливо тільки за наявності ясної стратегії держави по реформуванню фондового ринку.

Література:

1. *Бедіна Н. С.* Стан, проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України / Н. С. Бедіна // Економіка промисловості. – 2008. – № 3. – С. 24–27.
2. *Гончарова Н. В.* Проблеми функціонування ринку цінних паперів України / Н. В. Гончарова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 5 (84). – С. 15–18.
3. *Меньшикова А.* Регулювання ринку цінних паперів у Європейському Союзі / А. Меньшикова // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 6. – С. 22–24.
4. *Назарчук М.* Середньостроковий прогноз розвитку фондового ринку України / М. Назарчук // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 47–63.
5. *Сміт Р. Л.* Українські фондові біржі: проблемні питання і рекомендації / Р. Л. Сміт // Проект розвитку ринків капіталу USAID. – 2006. – 33 с.

Надійшла до редколегії 18.04.2012 р.

УДК 35.311:36

О. М. КОВАЛЕНКО

ПОХОДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО АУДИТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ АКТИВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розглянуто суттєві моменти утворення предметного поля і методики соціального аудиту в Україні з урахуванням набутої практики державного фінансового контролю, державного аудиту і аудиту діяльності бізнес-структур.

Ключові слова: соціальний аудит, соціальна відповідальність, аудит підприємств, державний фінансовий контроль.

In the article the material points of formation of the subject field and method of social audit are examined in Ukraine taking into account the purchased practice of state financial control, state audit and audit of activity of businesses.

Key words: social audit, social responsibility, audit of enterprises, state financial control.

В українській практиці господарювання поняття “аудит” пов’язано із Законом України “Про аудиторську діяльність”, де аудит визначено як перевірку даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб’єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах і відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб’єкта господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Суб’єктами професійної аудиторської діяльності в Україні є сертифіковані аудитори та утворювані ними фірми. Аудит як галузь господарського контролю має свій предмет дослідження, який є близьким для всіх економічних наук.

Предметом аудиту є господарська діяльність підприємства та інформація про цю діяльність, сформована в системі бухгалтерського обліку та поза його межами, тобто документальні дані про господарську діяльність підприємства, що досліджується за допомогою спеціальних способів і прийомів, вироблених наукою про господарський контроль.

Об’єктами аудиту є конкретні форми прояву предмету аудиту, якими можуть бути всі без винятку господарські факти і операції, що формують господарські процеси, сукупність яких представляє господарську діяльність суб’єкта, який перевіряється.

Метою статті є дослідження джерел формування методики соціального аудиту та визначення його об’єктів.

Методика державного фінансового контролю господарських систем і аудиту в Україні досліджувалась протягом тривалого часу – як за часів радянського періоду економічної науки, так і в період формування ринкових відносин в економіці. Такі розвідки здійснювали в різний час В. Бурцев, Ф. Бугинець, В. Дементьев, С. Калюга, І. Пилипенко, В. Полторація, В. Родіонова, Л. Савченко. Проте питання розвитку соціального аудиту розглядають у науковій літературі лише останніми роками і пов’язано це, в першу чергу, з долученням України до принципів Глобального договору і з актуалізацією формування в країні соціально-відповідального бізнесу. На сьогодні питання організації, методики, об’єктів соціального аудиту перебувають на етапі обговорення.

У найбільш загальному розумінні об’єкт аудиторської діяльності – це взаємопов’язані економічні, організаційні, технологічні та інші сторони функціонування об’єкта аудиту, що можуть бути оцінені кількісно і якісно.

Оскільки публічність державних установ значною мірою визначає їх особливості, вона не дозволяє застосовувати прямо підходи та процедури стратегічного менеджменту, розроблені для приватного сектора, до публічних організацій [5].

Неоднозначність цілей і невизначеність критеріїв ефективності, обмеженість повноважень і примусовий характер послуг створює умови, в яких повинна бути сформована ефективна стратегія аудиту.

Більшість управлінських процедур були створені для приватного сектора й у приватному секторі. Дж. Перрі та Г. Рейні вважають, що адаптація ідей, методів, технік приватного сектора до державного, публічного сектора можлива, але здійснювати її слід з огляду на різницю між даними секторами [11]. При цьому можна очікувати, що не завжди адаптація буде успішною, успіх у приватному секторі не гарантує успіху в організаціях зі значним ступенем публічності.

Зважаючи на різноманіття цілей державних установ і приватного бізнесу предметна сфера соціального аудиту повинна бути суттєво розширена і включати зокрема два відокремлених об'єкти:

1) суб'єктів підприємництва в питаннях не лише достовірності соціальної звітності, але і питаннях відповідності його діяльності критеріям соціально-відповідального бізнесу з подальшим оприлюдненням результатів такої звітності. У сучасних умовах існує необхідність обов'язкового соціального аудиту як основи утворення в Україні позитивного іміджу соціально-відповідальних підприємств;

2) органів державної влади з метою якості інституціонального забезпечення вирішення соціальних проблем суспільства. Оприлюднення результатів аудиту створить умови для зростання довіри суспільства, з одного боку, до органів державної влади, з іншого – до бізнесу, який утворює фінансову основу реалізації соціальної політики на регіональному рівні.

В основі соціального аудиту двох відокремлених об'єктів лежить поняття соціальної справедливості, на відміну від аудиту ефективності використання коштів, коли критерієм успішності господарської діяльності є досягнення економічної ефективності.

Оцінка можливостей формування аудиту соціальної відповідальності – в найбільш прийнятному розумінні – соціального аудиту – вимагає дослідження і адаптації різноманітних технік аудиту до об'єкта “соціальна відповідальність” або соціально-відповідальна діяльність.

Адаптація процесів аудиту до діяльності публічних організацій потребує певного їх переосмислення і формулювання специфічних предмету та об'єктів соціального аудиту. Крім того, феномен соціального аудиту є порівняно новим для української господарської практики, тому потребує також і вмотивованої відповіді на питання про виконання відповідальної місії суб'єкту соціального аудиту. Це стосується двох сторін процесу соціального аудиту: 1) об'єктів аудиту ефективності діяльності публічних організацій; 2) об'єктів аудиту соціальної ефективності підприємств.

Контроль як елемент управління суспільними фінансовими коштами засвідчений Лімською Декларацією керівних принципів аудиту державних фінансів, прийнятою на Конгресі Міжнародної організації вищих аудиторських установ.

Соціальний аудит передбачає дослідження ефективності всіх ресурсів, включаючи фінансові, тому методика фінансового контролю може бути застосована в соціальному аудиті.

Предмет контролю використання публічних коштів включає такі елементи:

1) діяльність окремих ланок як народного господарства, так і апарату управління ним, а також роботу окремих посадовців усіх ланок, яка вивчається з точки зору її законності, доцільності і правильності оформлення [8].

2) процеси і явища, які розглядаються з точки зору відповідності наміченій меті, планам, нормам, управлінським рішенням [4];

3) управлінські рішення, господарські і фінансові операції і процеси підприємств, об'єднань і інших підрозділів народного господарства з позиції їх економічної ефективності, законності, достовірності, забезпечення збереження [1].

Державний аудит має такі напрямки:

1) аудит використання бюджетних коштів (у тому числі під час виконання державних цільових програм);

2) аудит фінансової та господарської діяльності бюджетних установ.

Даний перелік свідчить про відповідність об'єктів перевірок тим об'єктам, які підлягають соціальному аудиту.

У науковій літературі розглядаються такі види аудиту:

– аудит виконання (performance audit);

– аудит відповідності вартості витраченим коштам (value for money audit – VFM audit);

– аудит адміністративної діяльності (administrative audit);

– аудит ефективності використання бюджетних коштів;

– операційний (експлуатаційний аудит) (operation audit);

– аудит управління або управлінський аудит (management audit).

Аудит ефективності має завданням оцінку економічності і продуктивності фінансово-господарської діяльності організації, органу управління, установи, суб'єкта господарювання в суспільному чи приватному секторах економіки. Тому аудит ефективності найбільш прийнятний у процесі визначення методики соціального аудиту.

На сьогодні в зарубіжних країнах попит на аудит ефективності як у суспільному, так і в приватному житті збільшується, оскільки зростає проблема ефективності використання бюджетних коштів та оцінки результатів управління в державному секторі економіки. Досить актуальні такі питання і для України.

Одним з напрямків удосконалення системи державного контролю в Україні слід розглядати розробку і запровадження механізму аудиту ефективності в бюджетній сфері.

Аудит ефективності передбачає таке:

1) аудит економічної діяльності адміністрації;

2) аудит продуктивності використання трудових, фінансових та інших ресурсів, включаючи дослідження систем інформації, результатів виробничої діяльності, стану внутрішнього контролю та їх моніторинг, а також оцінку заходів, вжитих об'єктом аудиту для усунення виявлених недоліків;

3) аудит результативності діяльності щодо встановлення ступеня досягнення об'єктом аудиту накреслених цілей, а також перевірку фактичних наслідків і результативності діяльності із запланованими [9].

В українській практиці проблеми аудиту часто зводяться до його трактування як “аудиту фінансової звітності”. Разом з тим зарубіжні дослідники розглядають термін у більш широкому розумінні: як процес накопичення та оцінки інформації, яка піддається кількісній оцінці та відноситься до специфічної господарської системи, для визначення і висловлення незалежної думки про ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям.

Таким чином, процес організації соціального аудиту передбачає розробку відповідних критеріїв і сукупність процедур дослідження на їх підставі якості державно-управлінських рішень, а також їх впливу на соціалізацію процесів у господарській діяльності суб’єктів підприємництва.

У країнах з розвинутою економікою соціальний аудит розуміють як інструмент регулярної та всебічної оцінки соціальних відносин як у середині компанії, так і в її зовнішньому оточенні, що дозволяє зрозуміти очікування всіх зацікавлених сторін, налагодити й підтримувати діалог з ними, проаналізувати фактори соціальних ризиків і окреслити шляхи мінімізації їх впливу. Соціальний аудит – це інструмент контролю і управління, призначений для конкретної сфери, а саме – трудових відносин [3]. Разом з тим предмет соціального аудиту не вичерпується трудовими відносинами.

Європейська традиція, яка послідовно впроваджується в нормативно-правовій базі стосовно аудиту, сприяє підвищенню ролі аудиту в самоуправлінні і самоконтролі громадянського суспільства, і особливо секторів економіки, які є провідними, де утворюється національне багатство.

У цьому зв’язку аудит може розглядатися як засіб незалежного контролю та неупередженої оцінки тих аспектів функціонування державної влади, місцевого самоврядування і їх економічної бази, які є визначальними з громадських позицій. При цьому слід враховувати, що соціальний аудит як функція громадянського суспільства і інструмент реалізації суспільних інтересів відрізняється від інших форм контролю.

В. Мешков розглядає соціальний аудит як реальну систему діагностики соціально-економічних відносин на підприємстві, в галузі або в регіоні, що передбачає також аналіз ефективності діяльності органів виконавчої влади. Тобто соціальний аудит охоплює аналіз чинників розбалансованості соціальних критеріїв та розробку пропозицій щодо зниження їх впливу та подальшої нормалізації ситуації [7].

Соціальний так само, як і внутрішній фінансовий аудит вимагає чіткого формулювання критеріїв дослідження: яких результатів компанія прагне досягти, думка яких громадських груп впливає на успіх її бізнесу і якими показниками буде вимірюватися її ефективність. Ці критерії можуть стосуватись і органів державної влади, які реалізують державну політику у сфері забезпечення відповідної якості і рівня життя громадян.

Нормативно-правовою базою соціального аудиту є універсальні міжнародні угоди у сфері соціальних та економічних прав: Статут Організації Об’єднаних Націй (1945 р.), Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Завершальний акт Засідання з безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.) та ін. На розвиток і формування

соціального аудиту суттєво вплинули такі основоположні європейські акти, як Європейська конвенція про захист прав та основних свобод (1950 р.) та Європейська соціальна хартія (1961 р.) [6].

Головними клієнтами агентств по соціальному аудиту виступають різного роду інвестори, в першу чергу, інституціональні (пенсійні фонди, страхові компанії) компанії, банки, пайові фонди, які прагнуть обрати об'єкти для інвестування з урахуванням “етичних моментів” або запропонувати подібного роду інтелектуальні продукти своїм клієнтам [10]. У США доля соціально-відповідальних інвестицій у загальному об'ємі інвестицій 10 %.

Формування критеріїв, методики, об'єктів соціального аудиту повинно засновуватись на традиціях державного фінансового контролю і аудиту, а також аудиту недержавних підприємств в Україні з урахуванням міжнародних норм, стандартів аудиту. В основі комплексу показників оцінки діяльності державних установ та бізнес-структур з позицій їх соціальної відповідальності ефективності повинні бути параметри соціальної ефективності досягнутих результатів.

Критерієм соціального аудиту двох відокремлених об'єктів є поняття соціальної справедливості, на відміну від аудиту ефективності використання коштів, коли критерієм успішності господарської діяльності є максимізація прибутку.

Предметна сфера соціального аудиту повинна включати такі елементи:

1) суб'єктів підприємництва у питаннях відповідності його діяльності принципам соціально-відповідального. У сучасних умовах існує необхідність обов'язкового соціального аудиту як основи утворення в Україні позитивного іміджу соціально-відповідальних підприємств;

2) органів державної влади з метою підвищення якості інституціонального забезпечення вирішення соціальних проблем суспільства.

Оприлюднення результатів аудиту створить умови для зростання довіри суспільства, з одного боку, до органів державної влади, з іншого – до бізнесу, який утворює фінансову основу реалізації соціальної політики.

Іституціоналізація соціального аудиту вимагає конкретизації об'єктів аудиту, критеріїв оцінки їх діяльності та технології формулювання висновків про ступінь відповідності такої діяльності визначеним критеріям. Такі підходи вимагають законодавчого закріплення і будуть розглядатись у наступних дослідженнях.

Література:

1. *Белобжецкий И. А.* Финансово-хозяйственный контроль в управлении экономикой / И. А. Белобжецкий. – М., 1979. – С. 28.
2. *Гаврицька М. К.* – Режим доступу : <http://wwwk-.lir.lg.ua/koncept.htm>.
3. *Гриценко А. М.* Соціальна політика : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни] / А. М. Гриценко. – К. : КНЕУ. 2003. – 309 с.
4. *Дементьев В. В.* Предмет и механизм социалистического контроля / В. В. Дементьев / Социалистический контроль : Методы и проблемы. – К., 1985. – С. 19.
5. *Дзюндзюк В. Б.* Особливості вироблення стратегій в публічних організаціях / В. Б. Дзюндзюк, М. С. Мартинюк // Державне будівництво, 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2009-1/index.html>.

6. Мельник С. В. Концепція формування національної моделі соціального аудиту / С. В. Мельник, В. Д. Матросов, М. К. Гаврицька. – Режим доступу : <http://wwwk-lir.lg.ua/koncept.htm>.

7. Мешков В. Р. Социальный аудит в системе социального управления / В. Р. Мешков. – Режим доступа : wwks.ru.free_doc.2008/konferenc/meshkov.doc.

8. Полторадия В. А. Ревизия и контроль хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий / В. А. Полторадия. – К., 1967. – С. 25.

9. Стандарти аудиту / Новий переклад, підготовлений для Рахункової палати України Проектом TESIS “Аудит державних фінансів”. – К., 2003. – 48 с.

10. Фёдоров С. М. Французский опыт социального аудита / С. М. Фёдоров. – Режим доступа : <http://ispp.at.ua/publ/1-1-0-4>.

11. Perry G. L. The Public Private Distinction in Organization Theory: A Critique and Research Strategy / G. L. Perry, H. G. Rainey // *Academy of management Review*. – 1998. – № 13. – P. 182–201.

Надійшла до редколегії 16 02 2012 р.

УДК 35:330.5:338

А. В. КОСЕНКО

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ РАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ

Досліджено роль інвестицій у формуванні раціональної структури суспільного відтворення та їх вплив на розвиток економіки країни.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна діяльність, національна економіка, державне регулювання, суспільне відтворення.

In the article the role of investments in forming of rational structure of public recreation and their influence are investigational on development of economy of country.

Key words: innovative investment activity, national economy, government control, public recreation.

У розвинених країнах державна інвестиційна політика стимулює прийняття інвестиційних рішень і виконання інвестиційних проектів, які забезпечують розвиток техніко-технологічного бази національної економіки. Економічні зусилля в цьому напрямку є одним з важливих засобів успішного здійснення незалежної внутрішньої та зовнішньої політики. У цьому є загальноекономічне значення інвестицій і прийняття інвестиційних рішень [2].

Трансформаційні зміни, що відбуваються в економіці України, супроводжуються низкою негативних тенденцій, що притаманні країнам